

„METAFIZINIŲ TYRINĖJIMŲ“ AKIRATYJE – KRIKŠČIONYBĖ

Mūsų dėmesį patraukė Sankt Peterburgo universitete leidžiamo periodinio leidinio „Metafiziniai tyrinėjimai“¹ šešioliktasis numeris, skirtas krikščionybei. Tiesa, „grynų“ filosofinių tekstų (iš viso pateikiama trylika originalių straipsnių ir keli vertimai) rinkinyje nedaug. Bet galbūt kaip tik jie gali pasirodyti labiausiai intriguojantys ir kontroversiški. Bent jau arčiau filosofijos esančiam skaitytojui, neabejingam, be viso kito, ir religinei problematikai, o dar konkrečiau – krikščioniškosios kultūros istorijos vingiams bei krikščionybės kultūrinio vaidmens interpretacijoms.

Straipsniai rinkinyje išdėstyti pagal teminį ir chronologinį principą. „Tyrinėjimus“ pradeda solidus ir nespecialisto nelengvai įveikiamas mokslinio numerio redaktoriaus I. Tantlevskio straipsnis, kuriame remiantis mesijiniais eschatologiniais Kumrano tekstais nagrinėjama dieviškosios Mesijo kilmės koncepcijos evoliucija (p. 11–37); originalių straipsnių dalį užbaigia daugiau negu nesudėtinga kalba parašytas filosofinis B. Sokolovo tekstas intriguojančiu pavadinimu „Krikščioniškasis masinės kultūros Dievas“. Apskritai teminę rin-

kinio struktūrą būtų galima nusakyti taip: nuo teologinės-religijotyrynės problematikos (pirmieji penki straipsniai) per menotyrą (trys straipsniai) ir idėjų istoriją Rusijoje (trys straipsniai) prie filosofijos (du baigiamieji straipsniai). Chronologinė straipsnių išdėstymo struktūra – nuo ikikrikščioniškosios praeities iki pokrikščioniškosios dabarties.

Nors temos ir tyrinėjami laikotarpiai skirtingi, straipsnių autoriai linkę krikščionybę nagrinėti ne atsietai, bet plačiame kultūriniam ir ideologiniame vienos arba kitos epochos (arba kelių epochų) kontekste. Juk krikščionybė nei atsirado tuščioje vietoje, nei atsiradusi nutraukė visus ryšius su ją supusia žydiškąja ir pagoniškąja kultūra, bet, anot vieno iš autorių P. Gusevo, naujoji religija, „įėjusi į gyvą istorijos kūną, aprėpė visa tai, ką ‘liudija sąžinė’ (Rom 2,15) iki Kristaus gyvenusių tautų ir tokiu būdu ‘kelio, tiesos ir gyvenimo’ ieškojimui suteikė atbaigimą ir naują gyvybę“ (p. 38). Kita vertus, mokslinio redaktoriaus pratarmėje rašoma: „Kumrano esėjų bendruomenės kūrinuose yra keletas teologinių, pirmiausia mesijinių-soteriologinių doktrinų, randančių savo paraleles ankstyvosios krikščionybės ideologijoje... Visa tai dabar skatina vis daugiau tyrėjų sutelkti dėmesį į judaistines krikščionybės ištakas. Tuo pačiu metu, regis, nereikia ignoruoti ir helenistinių paralelių (nors šiandien tikriausiai mažai kas manys, kad įmanoma Filoną Aleksandrietį vadinti „krikščionybės tē-

¹ *Метафизические исследования*. Вып. 16: Христианство. Периодическое издание. Альманах Лаборатории метафизических исследований при Философском факультете Санкт-Петербургского государственного университета. СПб.: Алетейя, 2003. 320 с.

vu“, ir juo labiau Seneką – jos „dėde““ (p. 7–8).

M. Smirnovos straipsnyje „Kai kurie krikščioniškojo universalizmo priešistorės ir genezės ypatumai“ teigiama, kad krikščioniškoji universalistinė pasaulėžiūra formavosi kultūrinėje aplinkoje, kuriai pačiai nebuvo svetimos universalistinės tendencijos. Autoriaus nuomone, krikščioniškojo universalizmo pirmtakės buvo *civitas* ir Imperijos pasaulėžiūros: „Pradine forma galima laikyti respublikinį *civitas* universalizmą: būties patvarumas per visuotinį dievų nustatytos Romos tvarkos palaikymą. Kita forma tampa Imperijos universalizmas: būties patvarumas per visuotinį imperatoriaus valdžios sakralumo pripažinimą. Ši tendencija savo apoteozę pasiekia krikščionybės soteriologinio universalizmo forma: tikroji būtis kaip išsigelbėjimas Dieve per visuotinį tikėjimo palaikymą ir bendrystę Kristuje“ (p. 112).

Ankstyvosios krikščionybės sklaidą pagoniškojoje kultūroje nagrinėja G. Benevičiaus straipsnis „Bažnyčios laikas‘ ir Bažnyčios ribos pirmajame amžiuje“ (p. 74–96). Lygindamas apaštalų Jokūbo, Petro ir Pauliaus teologijų ypatumus, autorius daro išvadą, kad teologinė seka Jokūbas–Petras–Paulius atspindi ankstyvosios krikščionybės ideologijos evoliuciją didėjančio universalizmo ir atvirumo ne žydų pasauliui linkme.

Šiuolaikinių tyrinėtojų požiūris į didįjį žydų filosofą Filoną iš esmės skiriasi nuo to, kurio laikėsi dauguma XX a. pirmosios pusės mokslininkų. Bent jau taip teigiama V. Zacepino straipsnyje „Religinės-filosofinės įtakos Filono Aleksandriečio kūryboje: užsienio tyrinėjimų patirtis“. Anot autoriaus, Aleksandrijos filosofas turėtų būti tyrinėjamas „ne vien kaip įvairių religinių ir filosofinių tradicijų įpėdinis, bet pirmiausia kaip ryškus ir savarankiš-

kas mąstytojas, išsakęs nemažai originalių idėjų“ (p. 72)².

Toliau versdami rinkinio puslapius (I. Tulpės, N. Rajeuskajos, M. Černycho straipsniai), sužinome apie kai kuriuos ankstyvojo krikščioniškojo meno formavimosi ypatumus, kai kuriuos sentikystės ideologo Avakumo mokymo bruožus ir apie tai, kad XIX a. pirmosios pusės Rusijoje vykusioje idėjų kovoje katalikybė vaidino anaipol ne paskutinį vaidmenį (p. 113–133, 134–143, 186–200).

Dabar apie specifiškai filosofinę rinkinio dalį. Jai atstovaujantys du B. Sokolovo rašiniai (kalbu apie originalius, ne verstinius tekstus), mano manymu, nėra visiškai lygiaverčiai nei filosofinių įžvalgų, nei intelektualinio sąžiningumo prasme. Gana įdomų samprotavimą randame straipsnyje, pavadintame „Dvasios aukojimas“. Pagrindinė autoriaus mintis tokia: jau pačiose krikščionybės ištakose (konkrečiai jos mokyme apie Judo Iskarijoto išdavystę) glūdi krikščionybės (jei ne apskritai religijos) įveikimo prielaidos. „Dar iki Nietzsche’s Judas paskelbė: ‘Dievas mirė, Dvasia mirė, net jeigu jis prisikels savo mirtingume““ (p. 209). Ką autorius turi omenyje?

Samprotavimo pagrindą sudaro išdavystės idėjos analizė. Autoriaus nuomone, išdavystės idėja yra viena iš dominuojančių Šventojo Rašto idėjų. „Tikėjimas pats savaime yra antetinis, jis grindžiamas etiškumo atsisakymu, išdavyste“ (p. 207). Pats Jėzus iš savo sekėjų ne kartą reikalavo išsižadėti senųjų vertybių ir principų, kitaip tariant – juos išduoti („Jei kas ateina pas mane ir nelaiko neapykantoje savo tėvo, motinos, žmonos, vaikų, brolių, seserų ir net savo

² Apie Filoną Aleksandrietį rašė ir lietuvių tyrėjai (žr. K.Gudelytės straipsnį „Problemų“ 64 numeryje).

gyvybės, – negali būti mano mokinys“ (Lk 14, 26). Autorius bando ieškoti Judo istorijos paralelių Abraomo istorijoje arba, tiksliau, Kierkegaard'o Abraomo istorijos interpretacijoje: „Abraomo atžvilgiu Kierkegaardas konstruoja etiškumo / antetiškumo schemą, o Judo atžvilgiu mes galime konstruoti tokią schemą: religiškumas / antreligiškumas“ (p. 208). Kitais žodžiais tariant, panašiai kaip Abraomas, išdavęs etinius principus, tampa tikėjimo riteriu, taip Judas, *žinodamas* (autorius daro būtent tokią prielaidą, todėl straipsnio pradžioje apsidraudžia teigdamas, kad nagrinės ne „realų“ istorinį Judą, bet „tą Judą, kuris neša tam tikrą funkcinių krūvių krikščioniškojoje kultūrinėje visatoje“, – ir darydamas tokią išlygą, autorius, be abejo, elgiasi intelektualiai sąžiningai), kad išduoda Dievo Sūnų, patį Dievą, iškyla aukščiau Dievo, kartu įveikdamas religiją ir „dvasingumą“. Todėl Judo asmenyje mes matome „pavyzdį žmogaus, atsistojusio anapus ne tik kūno (užuomina apie Judo savižudybę – A. M.), gėrio ir blogio, bet ir anapus visos „anapusbės“. Ir kas paradoksaliausia, antreligiškumo idėja eksplicitiškai atstovaujama Evangelijoje: kas moka, teišgirsta. Judo asmenyje Evangelija atšaukia pati save, užleisdama vietą kitam, neišstartam, antreligiškam“ (p. 210). Vis dėlto nedera pamiršti, kad toks Judas, apie kokį kalbama straipsnyje, niekada neegzistavo. Skirtingai nuo to paties Nietzsche's.

Kitas to paties autoriaus straipsnis „Krikščioniškasis masinės kultūros Dievas“ nemaloniai stebina savo paviršutiniškumu ir „pritempimu“. Tai vienas iš pavyzdžių, kaip ieškant paralelių galima nueiti per toli. Apskritai krikščionybė buvo kaltinama daug kuo. Pradedant tuo, kad apnuodijo Europą „vergų morale“, ir baigiant tuo, kad sukėlė pasaulinius karus ir padarė įmanomas kitas XX amžiaus baisenybes. Atrodo, kad aptariamą straipsnio autorius bando tęsti krikščionybės

demaskavimo tradiciją ir nori įtikinti, kad būtent krikščionybė yra daugiausia atsakinga už masinės kultūros ir vartojimo visuomenės (*sic!*) susikūrimą: „Krikščionybė – tai ne tik ir ne tiek religinė sistema, kiek „antropologinė situacija“, kurios pilnutinė ir paskutinė deklaracija yra šiandien dominuojantis „antropologinis tipas“, minios žmogus, masės žmogus, viso egzistencinio-psichologinio „masinės sąmonės“ kompleksas nešėjas“ (p. 213).

Labai įdomus ir sąmojingas autoriaus apsisprendimas vietoje epigrafo pasirinkti Jėzaus Kalno pamokslas žodžiais: „Įsižiūrėkite į padangių sparnuočius: nei jie sėja, nei pjauna, nei į kluonus krauna, o jūs dangiškasis Tėvas juos maitina. Argi jūs ne daug vertesni už juos?“ (Mt 6,26) Matyt, autorius mano, kad tai – kone infantilizmo, masinės kultūros ir vartotojiško gyvenimo būdo propaganda. Keista. Erichas Frommas savo „Turėti ar būti“ Kalno pamokslą interpretavo kaip tik priešingai (Fromas E. Turėti ar būti? Vilnius: Mintis, 1990, p. 81–85). Ir, manau, jo interpretacija yra arčiau tiesos.

Bet leiskime kalbėti pačiam autoriui: „Reikšdamas pretenzijas valstybei, jos institucijoms, konkretiems valdžios diskurso atstovams, reikalaujamas meilės, malonaus dėmesio, sočios grovės garantijų, siekdamas – jei reikia jėga – savo užgaidų tenkinimo, šiuolaikinis masės žmogus iš esmės kreipiasi į Dievą, į krikščioniškąjį Dievą. Ir jis, miesčionis, turi teisę reikalauti savo žmogaus „konstitucinių teisių“, piliečio, pagaliau krikščionio teisių, įgyvendinimo“ (p. 213). Ir taip toliau, ir panašiai. Labai jau laisva sudėtingų kultūrinių procesų interpretacija. Tik ar pagrįsta? Tuo, švelniai tariant, tenka abejoti.

Leidinyje taip pat spausdinami kelių užsienio autorių vertimai, tarp kurių Ch. Ortigos-y-Gasseto ir Romano Guardini tekstai.

Andrius Martinkus